

По осі У відложено процентне значення параметра, по осі Х – число календарних днів з моменту початку експерименту

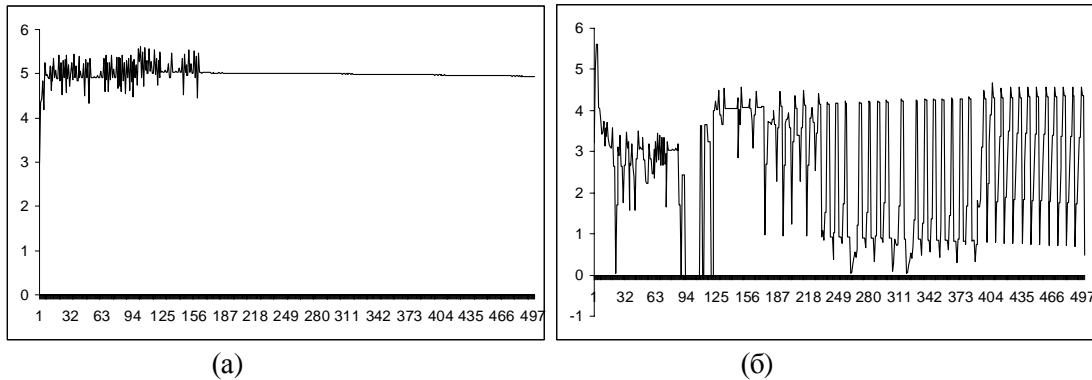

Рис. 4. Динаміка рентабельності виробництва традиційної (а) і альтернативної енергії (б) при управлінні виробництвом по рівню забруднення оточуючої середовища

По осі У відложено процентне значення параметра, по осі Х – число календарних днів з моменту початку експерименту

Розроблена імітаційна модель (метод *ABC*) трансформації господарства регіону на базі системи територіального моніторингу і отримання постійно оновлюваної інформації дозволяє прогнозувати сценарії попиту на традиційну і альтернативну енергію в регіоні при контролюєму рівні забруднення оточуючої середовища.

Во експерименті традиційна енергетика повинна була платити екологічні штрафи за забруднення природної середовища. В результаті управління відбулося перерозподілення сукупного попиту на енергію в регіоні в бік альтернативної енергетики. К кінцю розрахункового періоду попит на відновлювану енергію виріс з 5% до 30%.

Література

- 1.Тимченко І.Е. Динамічна модель економічної ефективності системи теплогоспостачання, що використовує сонячну енергію / І.Е. Тимченко, В.О. Смирнов // «Розробка інноваційної стратегії розвитку регіону на базі відновлюваних джерел енергії, ресурсо- і енергозбереження». Матеріали наукових семінарів КНЦ НАН і МОН України – Сімферополь: «ДОЛЯ». -2008.- С. 26 – 34.
- 2.Тимченко З.В. Водні ресурси і екологічне становище малих річок Криму / З.В. Тимченко. – Сімферополь: ДОЛЯ, 2002. – 152 с.
- 3.Тимченко І.І. Освіта і стійке розвиток. Системна методологія / І.І. Тимченко, Е.М. Ігумнова, І.Е. Тимченко. - Севастополь: «ЕКОСИ-Гідрофізика», 2004. - 527с.

338.486 (477)

Куніцин С.В., к.е.н., ТНУ імені В.І. Вернадського

ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ

Територія України являє собою складний і різноманітний комплекс географічних, природно-кліматичних, гідрологічних та інших факторів, а також ресурсів тваринного та рослинного світу, унікальність сполучення яких обумовлює формування незвичайного за властивостями рекреаційно-оздоровчого потенціалу багатьох регіонів нашої країни. Значна кількість об'єктів культурної та архітектурної спадщини, музеїв та інших пам'яток, пов'язаних із видатними історичними подіями та особистостями, визначає високий рівень привабливості національних туристичних маршрутів для пізнавального, розважального та пригодницького проведення дозвілля. В регіонах України сформована також досить потужна інфраструктура гостинності, розміщення та обслуговування вітчизняних і зарубіжних туристів. Проте необхідною вимогою щодо підвищення ефективності використання наявного значного потенціалу розвитку національної туристично-рекреаційної галузі в умовах суттєвого загострення конкурентного суперництва на світовому ринку надання послуг з проведення дозвілля й організації подорожей стає неухильність активізації зусиль держави та професійних учасників цього ринку з підвищення якості туристичного продукту та удосконалення управління підприємствами галузі. Виняткове значення необхідності такого роду активізації набуває

насамперед на регіональному рівні, оскільки саме помітні територіальні відмінності й притаманний Україні значний рівень диференціації регіонів у можливостях задоволення надзвичайно широкого кола споживчих потреб і запитів у проведенні дозвілля слід вважати однією з провідних конкурентних переваг національного туристично-рекреаційного комплексу.

Теоретичні та методичні аспекти регіонального управління соціально-економічним розвитком територій розглядалися у роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як Беленький П. [6], Дубницький В. [2], Запоточний І. [3], Захарченко В. [3], Кузьменко Л. [10], Максименко С. [5], Янукович В. [11-12] та ін. Вивченню передумов удосконалення функціонування та розвитку регіональних туристично-рекреаційних комплексів (РТРК) були присвячені дослідження Асплунда К. [8], Бейдик О. [1], Ігнат'єва А. [4], Кифяк В. [7], Котлера Ф. [8], Кротової О. [9], Рейн І. [8], Хайдера Д. [8] та ін. Проте звичайно проблеми організації функціонування РТРК розглядаються в контексті окремих заходів, що мають здійснюватися в межах територій для підвищення якості конкретних туристичних продуктів, удосконалення обслуговування певних туристичних маршрутів або використання резервів збільшення ефективності роботи суб'єктів господарювання, що надають послуги з проведення дозвілля та відпочинку. При цьому належної уваги не надається розгляду питань узгодження пріоритетів трансформації туристично-рекреаційного комплексу із системою стратегічного планування соціально-економічного розвитку (на національному, галузевому та регіональному рівнях), а також обґрунтуванню заходів щодо комплексного вирішення проблем удосконалення організаційно-економічного забезпечення функціонування РТРК.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та розробка рекомендацій щодо обґрунтування вибору стратегічних пріоритетів забезпечення розвитку регіонального туристично-рекреаційного комплексу.

У якості загальних і спеціальних методів дослідження у роботі використовувалися такі: монографічний – для вивчення теоретичних засад організації та управління розвитком РТРК; системний аналіз – для узагальнення складу факторів, які надають вплив на вибір стратегії розвитку РТРК; морфологічного аналізу – для складання матриць умов та обмежень, способів впливу на розвиток регіонального туристично-рекреаційного комплексу; графічний - для наочного зображення і схематичного представлення результатів досліджень.

До складу пріоритетів стратегічного управління регіональним соціально-економічним розвитком належить вирішення широкого кола завдань, пов'язаних із підвищенням якості життя і добробуту населення, створенням рівноцінних умов буття мешканців різних районів країни, забезпечення оптимального режиму експлуатації та підвищення ефективності використання територіальних, природних, трудових ресурсів і т. і. З огляду на необхідність розв'язання зазначених складних питань, функціонування регіональної економіки насамперед має ґрунтуватися на дотриманні принципу цілеспрямованості, що визначається як найважливіша передумова досягнення конкретних цілей в рамках функціонування територіальної соціально-економічної системи (ТСЕС). Отже, для регіонального господарського комплексу, що являє собою невід'ємну складову даної системи, пошук оптимальних шляхів досягнення поставлених цілей буде визначатися двома основними аспектами: по-перше, підтримкою спрямованості змін ТСЕС в напрямку стимулювання процесів самоорганізації та саморозвитку для здійснення розширеного економічного відтворення; по-друге, необхідністю забезпечення відповідності поставлених цілей і визначених пріоритетів трансформації ТСЕС та її складових загальним цільовим настановам процесу розвитку національної економіки, а також вимогами реалізації заходів щодо сприяння досягненню збалансованості взаємодії елементів даного процесу.

Так, Янукович В. [12, с.4] з цього приводу наголошує на наявності двох основних альтернатив досягнення поставленої складної мети: по-перше, через реалізацію пріоритетів неухильного зростання економічного потенціалу території у цілому та екстенсивного розширення відповідної ресурсної бази, або, по-друге, через забезпечення підвищення якості регіонального розвитку, що буде ґрунтуватися в такому випадку на засадах забезпечення стабільності, збалансованості й соціальної орієнтації функціонування територіальних утворень. При цьому стратегічний вибір, заснований на першому з описаних підходів, за думкою Януковича В., цілком може бути пов'язаний не тільки з досягненням очікуваних економічних результатів (зокрема – із подоланням певних кризових явищ кризових, з оптимізацією структурних та інших пропорцій), але й з можливим посиленням протиріч соціального, демографічного, екологічного, природно-ресурсного характеру та ін. Таким чином, прагнення щодо досягнення певних успіхів у розвитку (особливо – без належної уваги до прогнозування довгострокових наслідків виконання такої стратегії) може призвести навіть до безповоротної втрати окремих компонентів територіального комплексу.

Набагато більш позитивні результати (перш за все, у контексті довгострокових змін) можуть бути досягнуті при реалізації другого підходу, що базується на імперативах забезпечення структурної збалансованості, заповнення «стратегічних розривів» (із створенням відсутніх ланок в економіці, соціальній сфері, ресурсному забезпеченні та ін.), подолання деструктивності взаємного впливу окремих складових ТСЕС, стимулювання налагодження внутрішньо-територіальних і міжрегіональних зв'язків різного роду. Переваги вибору такого роду стратегії Янукович В. [12, с.4-5] пов'язує із спрямованістю комплексу заходів, що будуть при цьому здійснюватися в межах території, на підтримку балансу між ключовими чинниками розвитку держави (централізацією й децентралізацією, загальнодержавністю та регіоналізмом і т. і.), а також із пошуком шляхів для згладжування історичних, етнічних, соціальних та інших протиріч між регіонами, з вирівнюванням територіальної диференціації тощо. Крім того, реалізація даного підходу передбачає неухильність руху до певних високих стандартів, передових норм регіонального буття, що позначаються якісними та кількісними характеристиками стану певної території.

Крім того, за думкою Дубницького В. [2, с.12-15], планування й реалізація будь-яких регіональних програм соціально-економічного розвитку територій обов'язково має ґрунтуватися на матеріалах ретельного стратегічного аналізу та маркетингового обґрунтування відповідних дій. При цьому В. Дубницький наполягає на необхідності дотримання трьох головних принципів регіонального маркетингу: націленість на кінцевий практичний результат економічної діяльності регіону, орієнтацію на довгострокові результати ринкової діяльності, активну адаптацію виробництва до вимог споживачів.

Особливого значення необхідність дотримання такого підходу набуває в сфері стратегічного управління регіональним туристично-рекреаційним комплексом, до складу пріоритетів розвитку якого має бути віднесено не тільки досягнення певних ключових параметрів використання природно-ресурсного та оздоровчого потенціалу території (оптимізація обсягів і розподілу туристичних потоків, фінансові показники функціонування об'єктів туристичної інфраструктури та ін.), але й збереження виняткових або навіть унікальних природних умов для забезпечення комфортного проживання постійних мешканців або тимчасового відпочинку приїжджих.

Необхідність повного дотримання такого роду імперативів обумовлює складність змісту процесу формування стратегії та програм трансформації регіонального туристично-рекреаційного комплексу в системі стратегічного планування соціально-економічного розвитку України.

Крім того, вибір певного варіанту дій в цій сфері обов'язково має враховувати конкретні умови (перш за все, природно-ресурсного, соціокультурного, екологічного походження) та очікувані наслідки реалізації обраної стратегії, зокрема – в контексті ймовірних змін у стані туристично-рекреаційного потенціалу територій у цілому та за певними ключовими складовими РТРК. Таким чином, процес обґрунтування стратегії розвитку регіонального туристично-рекреаційного комплексу та відповідних планів і програм насамперед буде складатися з визначення можливих варіантів та упорядкування складу доступних альтернатив дій, а також з формалізації опису змісту й встановлення оптимальної послідовності реалізації конкретних заходів, впровадження яких у кожному випадку буде передбачати необхідність певних структурних змін, здійснення капітальних і поточних витрат та ін. Для врішення описаного складного завдання пропонується використання методичного підходу, заснованого на укладанні та зіставленні матриць морфологічного опису вихідних умов, обмежень, способів впливу та очікуваних результатів реалізації стратегії розвитку регіонального туристично-рекреаційного комплексу (рис.1).

Особливістю запропонованого підходу є визначення у складі розмаїтого комплексу явищ і процесів, що обумовлюють траєкторію трансформації РТРК, двох основних груп факторів: по-перше, умов і обмежень розвитку зазначеного регіонального комплексу (табл. 1); по-друге, способів впливу (табл. 2), який можуть надавати на цей процес його основні учасники (професійні учасники ринку, споживачі, держава у особах центральних та місцевих органів влади, підприємства, що здійснюють інфраструктурне обслуговування туристичної діяльності та ін.).

Умови та обмеження розвитку регіонального туристично-рекреаційного комплексу визначають припустимий діапазон можливих змін параметрів експлуатації природно-ресурсного потенціалу території для задоволення потреб споживачів у проведенні дозвілля, оздоровлення та відпочинку, а способи впливу – вказують на інструментарій, застосування якого здатне дозволити не тільки досягати оптимального стану ефективності операцій з надання туристичних послуг, але й добиватися розширення кола доступних в цій сфері альтернатив.

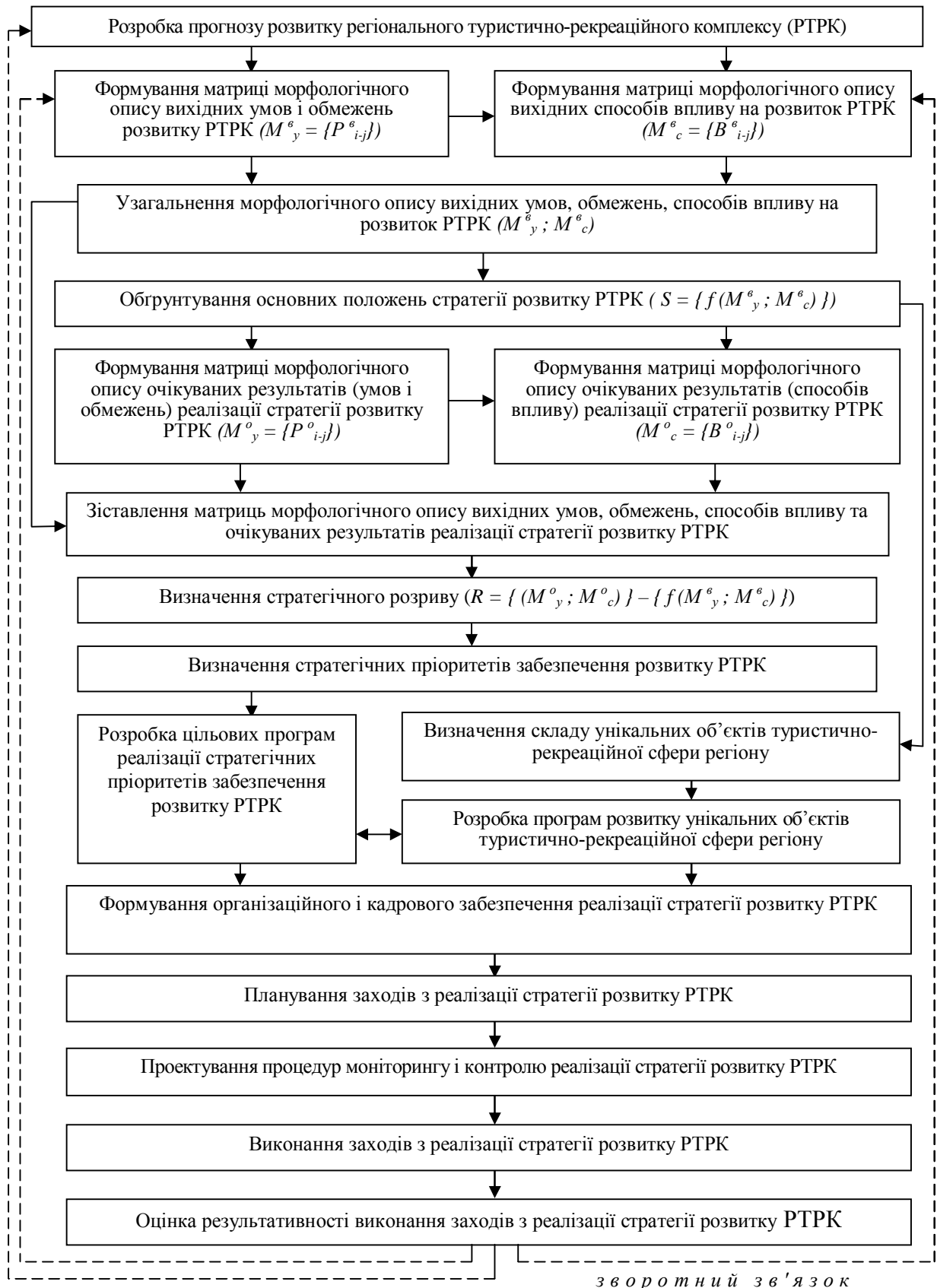

Рис. 2. Послідовність визначення стратегічних пріоритетів забезпечення розвитку регіонального туристично-рекреаційного комплексу

Таблиця 1

Морфологічна таблиця умов та обмежень розвитку регіонального туристично-рекреаційного комплексу (РТРК)

№	Характеристики умов та обмежень розвитку РТРК	Різновиди прояву характеристик умов та обмежень розвитку РТРК ¹		
1	Частка регіону у загальних обсягах надання туристичних послуг на національному (міжнародному) ринку	P ₁₋₁ (Н)	P ₁₋₂ (С)	P ₁₋₃ (П)
2	Ємність регіонального туристичного ринку	P ₂₋₁ (Н)	P ₂₋₂ (С)	P ₂₋₃ (П)
3	Темпи зростання регіонального туристичного ринку	P ₃₋₁ (Н)	P ₃₋₂ (С)	P ₃₋₃ (П)
4	Співвідношення виробничої потужності (туристичного потоку, який може обслуговуватися) підприємств РТРК та ємності регіонального туристичного ринку	P ₄₋₁ (Н)	P ₄₋₂ (С)	P ₄₋₃ (П)
5	Темпи зростання внутрішнього споживчого ринку регіону	P ₅₋₁ (Н)	P ₅₋₂ (С)	P ₅₋₃ (П)
6	Співвідношення чисельності економічно активного населення регіону та прогнозованої ємності регіонального туристичного ринку	P ₆₋₁ (Н)	P ₆₋₂ (С)	P ₆₋₃ (П)
7	Культурно-освітній рівень населення регіону (інтегральний показник)	P ₇₋₁ (Н)	P ₇₋₂ (С)	P ₇₋₃ (П)
8	Рівень та темпи зростання доходів населення регіону	P ₈₋₁ (Н)	P ₈₋₂ (С)	P ₈₋₃ (П)
9	Вартість проживання (вартість побутових послуг) для населення регіону	P ₉₋₁ (Н)	P ₉₋₂ (С)	P ₉₋₃ (П)
10	Рівень розвитку інфраструктури ЖКГ, транспорту, комунікацій (інтегральний показник)	P ₁₀₋₁ (Н)	P ₁₀₋₂ (С)	P ₁₀₋₃ (П)
11	Рівень розвитку інституціональної інфраструктури ринкових відносин (інтегральний показник)	P ₁₁₋₁ (Н)	P ₁₁₋₂ (С)	P ₁₁₋₃ (П)
12	Рівень безпеки життєдіяльності та комфорту проживання населення (інтегральний показник)	P ₁₂₋₁ (Н)	P ₁₂₋₂ (С)	P ₁₂₋₃ (П)
13	Рівень злочинності (інтегральний показник)	P ₁₃₋₁ (Н)	P ₁₃₋₂ (С)	P ₁₃₋₃ (П)
14	Потенціал природно-рекреаційних ресурсів (інтегральний показник)	P ₁₄₋₁ (Н)	P ₁₄₋₂ (С)	P ₁₄₋₃ (П)
15	Потенціал антропогенних туристичних ресурсів (інтегральний показник)	P ₁₅₋₁ (Н)	P ₁₅₋₂ (С)	P ₁₅₋₃ (П)
16	Питомий рівень щільності антропогенного забруднення (екодеструктивного впливу) в регіоні	P ₁₆₋₁ (Н)	P ₁₆₋₂ (С)	P ₁₆₋₃ (П)
17	Рівень зносу об'єктів матеріально-технічної бази туристично-рекреаційної діяльності (ТРД)	P ₁₇₋₁ (Н)	P ₁₇₋₂ (С)	P ₁₇₋₃ (П)
18	Фінансовий стан підприємств РТРК (інтегральний показник)	P ₁₈₋₁ (Н)	P ₁₈₋₂ (С)	P ₁₈₋₃ (П)
19	Рентабельність інвестицій у модернізацію об'єктів матеріально-технічної бази туристично-рекреаційної діяльності	P ₁₉₋₁ (Н)	P ₁₉₋₂ (С)	P ₁₉₋₃ (П)
20	Рентабельність надання туристично-рекреаційних послуг підприємствами РТРК	P ₂₀₋₁ (Н)	P ₂₀₋₂ (С)	P ₂₀₋₃ (П)

Примітки: ¹ Н – нижче середньогалузевого (середнього за групою регіонів) рівня показника;

С – на рівні середньогалузевих (середніх за групою регіонів) показників;

П – перевищує середньогалузевий (середній за групою регіонів) рівень показника.

В ході обґрунтування пріоритетів забезпечення стратегії розвитку регіонального туристично-рекреаційного комплексу надзвичайно важливе значення при формулюванні параметрів морфологічного опису відповідних явищ і процесів набувають процедури формалізації та кількісної перевірки реалістичності цієї стратегії, повноти забезпечення її реалізації належними природними, трудовими та іншими ресурсами, адекватності вибору ключових факторів надання управлінського впливу. Визначення параметрів морфологічного опису умов і обмежень, способів впливу пропонується здійснювати на основі порівняння наявних та прогнозних параметрів стану РТРК з середньогалузевими або середніми за однорідною (наприклад, за параметрами природно-ресурсного потенціалу, ємністю внутрішнього ринку, рівнем розвитку інфраструктури, спрямуванням туристичних потоків, специфікою туристичної діяльності тощо) групою регіонів показниками.

Зіставлення отриманих значень (фактичних та очікуваних) параметрів морфологічного опису явищ і процесів, що обумовлюють траєкторію трансформації РТРК, дає можливість встановити сфери та обсяги наявних «стратегічних розривів», визначити стратегічні пріоритети розвитку, розробити реалістичну й комплексну програму дій, спрямованих на розв'язання проблем, що перешкоджають сталому здійсненню цього процесу.

Таблиця 2

Морфологічна таблиця способів впливу на стратегічні позиції регіонального туристично-рекреаційного комплексу

№	Характеристики способів впливу на стратегічні позиції РТРК	Різновиди прояву характеристик способів впливу на стратегічні позиції РТРК ¹		
		V ₁₋₁ (Н)	V ₁₋₂ (С)	V ₁₋₃ (П)
1	Співвідношення кількості суб'єктів підприємницької діяльності, які надають в межах регіону туристичні послуги, та ємності регіонального ринку	V ₁₋₁ (Н)	V ₁₋₂ (С)	V ₁₋₃ (П)
2	Рівень концентрації (ринкові частки найбільших підприємств) суб'єктів підприємницької діяльності, які надають в межах регіону туристичні послуги	V ₂₋₁ (Н)	V ₂₋₂ (С)	V ₂₋₃ (П)
3	Тарифи на оплату інфраструктурних послуг підприємствами РТРК	V ₃₋₁ (Н)	V ₃₋₂ (С)	V ₃₋₃ (П)
4	Вартість отримання (сукупні витрати) ліцензій, дозволів на здійснення туристичної діяльності	V ₄₋₁ (Н)	V ₄₋₂ (С)	V ₄₋₃ (П)
5	Співвідношення сукупних витрат підприємств РТРК на маркетинг, просування, рекламу та обсягів надання послуг	V ₅₋₁ (Н)	V ₅₋₂ (С)	V ₅₋₃ (П)
6	Регіональна диференціація туристичного потоку (коефіцієнт)	V ₆₋₁ (Н)	V ₆₋₂ (С)	V ₆₋₃ (П)
7	Сукупні витрати (поточні та капітальні) підприємств РТРК на захист довкілля, запобігання та відшкодування наслідків екодеструктивного антропогенного впливу	V ₇₋₁ (Н)	V ₇₋₂ (С)	V ₇₋₃ (П)
8	Частка державної допомоги на природоохоронні цілі та захист довкілля у відповідних сукупних витратах підприємств РТРК	V ₈₋₁ (Н)	V ₈₋₂ (С)	V ₈₋₃ (П)
9	Сукупні витрати (поточні та капітальні) підприємств РТРК на захист та підтримку у належному стані об'єктів культурно-історичного надбання	V ₉₋₁ (Н)	V ₉₋₂ (С)	V ₉₋₃ (П)
10	Сукупні витрати (поточні та капітальні) підприємств РТРК на забезпечення вимог безпеки функціонування об'єктів туристичної сфери	V ₁₀₋₁ (Н)	V ₁₀₋₂ (С)	V ₁₀₋₃ (П)
11	Сукупні витрати (поточні) підприємств РТРК на забезпечення вимог державного регулювання туристичної діяльності	V ₁₁₋₁ (Н)	V ₁₁₋₂ (С)	V ₁₁₋₃ (П)
12	Співвідношення інвестиційних витрат підприємств РТРК та ємності регіонального туристичного ринку	V ₁₂₋₁ (Н)	V ₁₂₋₂ (С)	V ₁₂₋₃ (П)
13	Рівень вартості туристично-рекреаційних послуг, які надаються підприємствами регіону	V ₁₃₋₁ (Н)	V ₁₃₋₂ (С)	V ₁₃₋₃ (П)
14	Інтегральний показник якості надання підприємствами РТРК туристично-рекреаційних послуг	V ₁₄₋₁ (Н)	V ₁₄₋₂ (С)	V ₁₄₋₃ (П)
15	Рівень тісноти інтеграції виробничого потенціалу підприємств РТРК (інтегральний показник)	V ₁₅₋₁ (Н)	V ₁₅₋₂ (С)	V ₁₅₋₃ (П)
16	Рівень тісноти інтеграції фінансового потенціалу підприємств РТРК (інтегральний показник)	V ₁₆₋₁ (Н)	V ₁₆₋₂ (С)	V ₁₆₋₃ (П)
17	Рівень оплати праці персоналу, зайнятого на підприємствах РТРК	V ₁₇₋₁ (Н)	V ₁₇₋₂ (С)	V ₁₇₋₃ (П)

Примітки: ¹ див. табл. 1

Пошук оптимальних шляхів досягнення цілей розвитку регіонального господарського комплексу визначається двома основними аспектами: з одного боку, підтримкою спрямованості в напрямку стимулювання процесів самоорганізації та саморозвитку для здійснення розширеного економічного відтворення; з іншого – необхідністю забезпечення відповідності поставлених цілей і визначених пріоритетів трансформації загальним цільовим настановам процесу розвитку національної економіки. Особливого значення необхідність дотримання такого підходу набуває в сфері стратегічного управління регіональним туристично-рекреаційним комплексом, до складу пріоритетів розвитку якого має бути віднесено не тільки досягнення певних ключових параметрів використання природно-ресурсного та оздоровчого потенціалу території (оптимізація обсягів і розподілу туристичних потоків, фінансові показники функціонування об'єктів туристичної інфраструктури та ін.), але й збереження виняткових або навіть унікальних природних умов для забезпечення комфортного проживання постійних мешканців або тимчасового відпочинку приїжджих.

Для обґрунтування стратегії розвитку регіонального туристично-рекреаційного комплексу та відповідних планів і програм запропоновано використання методичного підходу, заснованого на укладанні та зіставленні матриць морфологічного опису вихідних умов, обмежень, способів впливу та

очікуваних результатів реалізації обраної стратегії. Умови та обмеження розвитку регіонального туристично-рекреаційного комплексу визначають припустимий діапазон можливих змін параметрів експлуатації природно-ресурсного потенціалу території для задоволення потреб споживачів у проведенні дозвілля, оздоровлення та відпочинку, а способи впливу – вказують на інструментарій, застосування якого здатне дозволити не тільки досягати оптимального стану ефективності операцій з надання туристичних послуг, але й добиватися розширення кола доступних в цій сфері альтернатив.

На подальше дослідження заслуговують методичні аспекти моделювання наслідків реалізації певних стратегій розвитку регіонального туристично-рекреаційного комплексу, а також розробки сценаріїв, пов'язаних із використанням унікальних об'єктів туристично-рекреаційної сфери регіону.

Література

- 1.Бейдик О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія / О.О. Бейдик – К.: ВПЦ «Київський університет», 2001. – 395 с.
- 2.Дубницький В. Механізми управління маркетингом промислового регіона : монографія / В.И. Дубницький. – Донець: ІЭПІ НАН України, ООО «Юго-Восток, ЛТД» 2003. – 315 с.
- 3.Запоточний І. Державне регулювання регіональної економіки / І.В. Запоточний, В.І. Захарченко. – Харків: «Одіссей», 2003. – 592 с.
- 4.Игнатъев А.В. Российский туризм в эпоху глобализации: стратегия, конкурентоспособность, перспективы : монография / А.В. Игнатъев. — М. : Издательство «Палеотип», 2007. — 280 с.
- 5.Інститути та інструменти розвитку територій. На шляху до європейських принципів / Київ, центр Ін-ту Схід-Захід; за ред. С.Максименка. – К.: Міленіум, 2003. – 244 с.
- 6.Інфраструктурне забезпечення конкурентної економіки регіонів (методологія і механізми) // НАН України. Інститут регіональних досліджень. Ред. кол.: науковий редактор д.е.н. проф. Беленький П.Ю. – Львів, 2002. – 308 с.
- 7.Кифяк В. Організація туристичної діяльності в Україні / В.Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги-XXI, 2003. - 300 с.
- 8.Котлер Ф. Маркетинг мест. Привлечение инвестиций, предприятий, жителей и туристов в города, коммуны, регионы и страны Европы / Ф. Котлер, К. Асплунд, И. Рейн, Д. Хайдер. – СПб: Стокгольмская школа экономики, 2005. – 382 с.
- 9.Кротова Е. Рекреационно-туристский комплекс региона: теория и практика реформирования / Е. Л. Кротова. - Екатеринбург: УрО РАН, 2001. – 336 с.
- 10.Кузьменко Л. Управление функционированием и развитием экономики региона : монография / Л.М. Кузьменко. – Донець: ІЭП НАН України, 2004. – 284 с.
- 11.Янукович В. Социально-экономическое развитие региона: проблемы и пути решения : монография / В.Ф. Янукович. – К.: "Наукова думка", 2002. – 346 с.
- 12.Янукович В. Наука і практика управління соціально-економічним розвитком регіону / В.Ф. Янукович // Економіка України.- 2002. – №11 – С. 4-10.

Рецензент докт. екон. наук, професор В.А. Василенко

334.735

*Власенко В.А., к.е.н., доцент,
ВНЗ Укоопспілки „Полтавський університет економіки і торгівлі”*

ПІДХОДИ ДО ВИДІЛЕННЯ ЕВОЛЮЦІЙНИХ ЕТАПІВ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ

Постійні зміни навколишнього середовища, загострення конкурентної боротьби на ринках збуту призводять до необхідності розробки сучасних механізмів управління соціально-економічними системами. Особливого значення в ринкових умовах господарювання набувають питання управління споживчою кооперацією України як цілісною соціально-економічною системою, реалізації стратегічних напрямів її розвитку і забезпечення виживання у довгостроковій перспективі. З метою дослідження методологічних і практичних особливостей формування підходів до управління розвитком споживчою кооперацією України як соціально-економічною системою слід окреслити основні етапи її функціонування та відповідного розвитку, визначивши при цьому основні проблеми, з якими зустрічалися і продовжують долати у своїй повсякденній діяльності кооперативні організації та підприємства.

Соціально-економічні, юридичні та ідеологічні передумови, які сприяли виникненню і розвитку кооперативів та кооперативних об'єднань (спілок), були сформовані в умовах становлення і розвитку капіталістичних відносин. Зародження споживчих товариств почалося у другій половині XVIII ст. Створення і становлення споживспілок започаткувало новий період розвитку – утворення